

Vzela me bo noč in Preiskava: evolucijski korak trilerja

IGOR HARB

Ko pomislimo na vrhunce žanra trilerjev, tako v filmu kot v romanih ali dramah, sta v ospredju dva arhetipa: detektiv in kriminallec. Prvi vodi gledalce skozi preiskavo in drži njihovo pozornost, drugi pa je tisti, ki vzbudi domišljijo gledalcev oziroma bralcev. A če lahko sklepamo po aktualnih serijah **Vzela me bo noč** (I'll Be Gone in the Dark, 2020) in **Preiskava** (The Investigation, 2020, Tobias Lindholm), se časi spreminjajo, saj obe postavita v ospredje tiste, ki se jih zločin najbolj dotakne – žrtve.

V trilerjih imajo serijski morilci prav posebno mesto, saj so številne klasike črpale navdih iz resničnih primerov, med drugim **Psiho** (Psycho, 1960, Alfred Hitchcock), **Surova balada** (Badlands, 1973, Terrence Malick), **Ko jagenjčki obmolknejo** (The Silence of the Lambs, 1991, Jonathan Demme) in **Pošast** (Monster, 2003, Patty Jenkins). Prav ta popkulturna fascinacija je nedvomno tudi razlog za splošno zanimanje, ki ga odlično povzame komik Patton Oswalt, ko razlaga, kakšen je bil njegov pogled nanje, ko je spoznal svojo bodočo ženo Michelle McNamara, avtorico knjige, ki je služila kot podlaga za serijo *Vzela me bo noč*: »Poznal sem števila trupel, *modus operandi* in citate iz intervjujev. Kopičenje podrobnosti o serijskih morilcih je obred prehoda za tipe v dvajsetih, ki želijo dajati vtis temačnosti in surovosti.« A nato izpostavi pomembno razliko v pogledu, ki ga je imela Michelle: »Tudi ona je poznala vsa ta dejstva in zanimivosti. A zanjo je bil to šum v ozadju, nepomemben in nezanimiv kot vlivanje cementa. Tisto, kar jo je zanimalo, kar je aktiviralo njene možgane in ji pognalo elektriko po nevronih, so bili *ljudje*.« (poudarek avtorja)

Preden je začela pisati knjigo, je Michelle McNamara ustvarjala blog o nerešenih primerih, ki jih je kot amaterska

spletna detektivka skušala razvozlati, predvsem pa skozi podrobnosti primerov in zbrane dokaze prikazati, kakšen vpliv pusti zločinec na družbi, ki jo terorizira s svojimi dejanji. To jo je privedlo do primerov t. i. posiljevalca vzhodnega dela mesta (East Area Rapist oz. EAR), ki je bil odgovoren za več kot petdeset posilstev v Sacramentu konec sedemdesetih in, kot so kasneje odkrili, tudi za večje število posilstev in umorov v južnem delu Kalifornije. Michelle McNamara mu je nadel vzdevek »morilec zlate države« in s serijo člankov spodbudila nadaljnji poglobljeni pregon oziroma ponovno preverjanje dokazov. Pri tem je sodelovala tudi sama in od nekaterih policijskih postaj prejela kupe dokaznega gradiva, predvsem policijskih zapisnikov in fotografij, ki jih je preučevala ter iskala nove sledi.

Avtorica Liz Garbus se je priredbe njene knjige lotila z jasnim fokusom na izredno zanimivo, takrat že pokojno avtorico; prikaz zločinov morilca zlate države je striktno predstavljen skozi žrtve in njihove še zmeraj žalujoče sorodnike. Nekateri podrobno opišejo, kaj so čutili in doživljali med posilstvom, drugi, kako so se soočili z izgubo bližnjih, tretji, kako sebe krivijo za naključja, ki so privedla do tega, da so svojo ženo ali mater tisto usodno noč pustili samo doma; eden izmed pričujočih celo opiše, kako je potekalo čiščenje prizorišča umora svakinje, da se je lahko njegov brat vrnil iz bolnišnice v hišo brez grozljivih sledi. Zgodba sledi knjigi, a se deloma spremeni, saj je izid knjige zaznamovala avtoričina smrt zaradi naključnega prevelikega odmerka protibolečinskih tablet v kombinaciji z drugimi zdravili, snemanje serije pa tudi dejstvo, da je na prvi snemalni dan policija aretirala morilca zlate države.

Vzela me bo noč (2020)

Preiskava (2020)

Kljub tragični zgodbi neutrudne detektivke, družbeno relevantnemu širšemu ozadju njene smrti in po aretaciji tudi identiteti morilca, ki se je desetletja izmikal roki pravice, to ni spremenilo osrčja zgodbe. Seveda avtorica ni mogla mimo tega, da je Michelle v smrt pahnila tudi groza, s katero se je srečala pri preiskavi dokazov primera, saj jo je mučila nespečnost, ki jo je skušala zdraviti z različnimi legalno razpoložljivimi tabletami, te pa so ji v namešanem koktejlu med spanjem ustavile srce. Prav tako ni mogla mimo šoka, ki ga je smrt povzročila njeni družini in drugim preiskovalcem, vzporednim iskalcem morilca in sodelavcem pri zaključku knjige. Predstavi tudi metodo preiskovanja DNK skozi gradnjo družinskih dreves, ki jo je zagovarjala Michelle in je na koncu pripeljala do morilca (čeprav brez njene pomoči), ter kriminalista, ki je tako prišel morilcu zlate države na sled. Liz Garbus opravi celo intervjuje z morilčevimi sorodniki, ki o vsem skupaj niso slutili ničesar in se trudijo najti smisel, a jim ne dovoli, da bi njegova dejanja skušali upravičiti. Ob vsem tem namreč ostane osredotočena na žrtve in preživele svoje ter serijo tudi zaključki z njimi, s terapevtskim druženjem, ki si ga »privoščijo« ob razglasitvi sodbe in zdaj skupnim nadaljevanjem izhoda iz travmatičnih spominov. Spoznali so se namreč prek Michelle McNamara in skozi ustvarjanje tega dokumentarca.

Na pripovedni ravni Liz Garbus ubere podoben pristop kot pri svojih prejšnjih filmih (**Ljubezen, Marilyn** [Love, Marilyn, 2012], **Kaj se je zgodilo, gospa Simone?** [What Happened, Miss Simone, 2015]), s kombinacijo intervjujev in branja zapisov pokojne osebe, ki jih vizualno opremi s primernimi podobami in besedilom, zraven pa vpelje še arhivske in domače posnetke, kjer so na voljo. Teh orodij ne uporabi za postopno gradnjo suspenza, temveč kar takoj v prvih epizodah udari gledalca z vso silovitostjo posiljevalčevega/morilčevega *modus operandi* in dolgoletnih bolečin, ki jih je s tem prizadel žrtvam in celotni skupnosti. Tudi Michellina nit je podobno brutalna; čeprav je bila srečno poročena in zadovoljna, jo vse življenje preganjata umor, ki se je zgodil v bližini njenega doma v otroštvu, in posilstvo na delovnem mestu, ki ga je doživela v mladosti. Tako Michelle McNamara kot Liz Garbus sta sicer na sledi morilcu in metodično predstavljata dokaze, vendar pa ti ne vodijo k njegovemu prijetju, kot bi v kakšni posebej prebrisanii kriminaliki, temveč gledalcu predočijo njegov grozovit vpliv na družbo ter pot do odrešitve.

Danska miniserija *Preiskava* je sicer igrana, a se prav tako osredotoča na dejanski zločin, srhljivi umor švedske

novinarke Kim Wall, ki je leta 2017 odmeval po svetu. Tudi tukaj je v ospredju serije preiskovalec, kriminalist Jens Møller, ki ga upodobi Søren Malling, sicer pogosti sodelavec režiserja Lindholma, a prisotnosti Kim Wall in udarca, ki ga prinese njena smrt, ni mogoče zgrešiti. Sploh ob načrtni odločitvi, da serija ne pokaže, niti ne poimenuje morilca, ki je sprva v medijih požel precejšnje pozornost. Namesto tega dobimo mojstrski prikaz metodične in sistematične policijske preiskave, ki v žargonu sicer nosi dolgočasen naziv »zbiranje obvestil«, a je v seriji prikazana z osredotočeno napetostjo in predvsem nenehno psihično obremenitvijo preiskovalne ekipe ter staršev Kim Wall.

Lindholm gradi zgodbo podobno natančno kot njegovi junaki preiskujejo umor, s sodelovanjem vseh vpletenih. Njegov glavni junak Møller ima zaradi grozljivosti umora in odgovornosti, ki jo čuti do staršev žrtve, podobne težave v osebnem življenju, predvsem v razmerju z odraslo hčerko. Hkrati serija tudi odlično prikaže konflikte med različnimi službami, ki preiskujejo umor, denimo potapljaško enoto, patologom in državnim tožilcem; čeprav imajo skupni cilj, odločenost in profesionalni pristop, je nezmožnost pridobivanja neizpodbitnih dokazov vzrok za nenehna trenja. Pri tem primeru gre namreč zgolj za dokaze; identiteta morilca je znana že od prvega dne. Ker je ta poznal dansko zakonodajo, se je potrudil prikriti sledi z razkosanjem trupla in potopitvijo podmornice, da bi se izognil najstrožji kazni. Tudi pri tem se *Preiskava* razlikuje od tipičnih trilerjev, tako fiktivnih kot tistih, ki so jih »navdihnili« resnični primeri, saj kriminalisti ne »pritisnejo« na morilca oz. ga ne pretentajo, da bi priznal, temveč uspejo svoj primer zaključiti šele, ko zberejo vse potrebne dokaze, ki so nujni za obsodbo.

Velik del serije je posvečen postopnemu kopičenju dokazov in premlevanju pravnih strategij, a Lindholm skozi svoje junake prikaže, kako jih ta primer tare in kako se trudijo najti rešitev in smisel. Møller je denimo izredno odkrit z žrtvinima staršema in jima predstavlja podrobnosti preiskave, medtem ko mu onadva razlagata o njuni Kim. Čeprav ti segmenti ne vplivajo na iskanje dokazov in niti ne prinesejo psihične ali moralne odrešitve, so ključni pri prikazu zločina, posledic, ki jih je ta pustil, in celovite podobe okolja, ki se s tem sooča. Lindholmu je podoben vpogled v moralo kompleksnih nevarnih dogodkov uspel že v filmu **Ugrabitev** (Kapringen, 2012), dramatisaciji zajetja danske ladje in pogajanj o njenem odkupu s somalskimi pirati. Tam je Malling igral vehementnega direktorja ladijske družbe, ki se skuša trdo pogajati s pirati, zaradi česar nato trpijo člani

Vzela me bo noč (2020)

posadke, in prav zanimivo je primerjati obe vlogi. Izkaže se namreč, da njegov pristop ni povsem drugačen, saj uspeta z Lindholmom z uporabo nians ustvariti lik, ki ima popolnoma nasproten učinek na družbo.

V obeh serijah avtorja poskrbita za prikaz psihičnega bremena, ki ga pusti preiskava zločina na preiskovalcu, za travme, ki jih povzročajo grozljive podrobnosti o umrlih, trpljenje preživelih in nezmožnost hitre odreditve. To ni nova tema, a je prikaz v obeh serijah izjemno realističen in nič kaj sentimentalen. Tako Møller kot McNamara sta predstavljena kot celoviti osebnosti, ki se zavestno odločita za ta poklic (kar se nato prevesi v obsesijo) in na težave v razmerjih in zdravju, ki jih to prinese.

Trilerji o psihopatskih morilcih so žanrska stalnica, a poudarek zgodbe na žrtvah, namesto na morilcu, je nov razvoj dogodkov. Ta trend se je že začel v literaturi, najbolj odmevno z odlično sprejeto knjigo britanske zgodovinarke

Hallie Rubenhold o ženskah, ki jih je umoril zloglasni Jack Razparač (*The Five: The Untold Stories of the Women Killed by Jack the Ripper*). Ob nešteti teorijah o identiteti tega morilca ter mnogih serijah in filmih, ki so jih posneli po teh dogodkih, je Hallie Rubenhold namreč prva ugotovila, da sta bili le dve od petih žrtev prostitutki, medtem ko je večina teh »teorij« postavljala prav njihovo »grešnost« kot motiv za umore. Jack Razparač bo najbrž za zmeraj ostal breztelesni misterij, njegove žrtve pa poznamo in si zaslužijo prepoznavnost. In vsekakor je čas, da se pomembnosti žrtev začnejo zavedati tudi avtorji trilerjev, predvsem tistih, ki temeljijo na resničnih dogodkih.